

בנושא זה עוד לפני הקמת המדינה יכול להעשיר את מחקר העמיתויות.

ספר אישי האוניברסיטה העברית לפני קום המדינה ראוי להיבחן במסגרת הסוגה לקסיקון אישים מן האקדמיה, בישראל ובעולם. רבקה אשבל כתבה את ספרה 'כי מציון תצא תורה' על אנשי מדעי החיים באוניברסיטה העברית ותרומתם בשנים 1925-1991.¹⁰ בישראל רק אוניברסיטה אחת, מלבד האוניברסיטה העברית, הכוללת בהנצחת אישיה ופועלם – אוניברסיטת בר-אילן. בשנת 1991 ראה אור הכרך הראשון של מונוגרפיות קצרות על חוקרי בר-אילן בתחומים שונים ועיקרי משנתם, 'דיוקן וקתדרה', פרי עטו של אברהם בלאט, כתב 'הצופה', שפרסמן קודם לכן בעיתון ציוני דתי זה. ארבע שנים אחר כך ראה אור הכרך השני של מפעל מקיף זה, ובשנת 2000 פורסם הכרך השלישי – סך הכול שישים וחמש מונוגרפיות.¹¹ בשנת יובל החמישים לאוניברסיטת בר-אילן ראה אור מפעל תיעוד וניתוח חשוב ומקיף ביותר בעריכת דב שוורץ, 'אוניברסיטת בר-אילן מרעיון למעש', בשני כרכים: הראשון מוקדש לייסוד האוניברסיטה והתפתחותה ולתולדותיהן של עשרים ושש מחלקות, והשני דן לעומק ב'משנתם המחקרית של חוקרים ומייסדים', עשרים וחמישה במספר –

במאמרים שכתבו ממשיכיהם.¹²

ספרה של אשבל מביא מדברי החוקרים ותלמידיהם ומרחיב את יריעת המייסדים והחוקרים במדעי החיים מעבר לאישים הכוללים שבחרו בקפידה זלצר, המערכת שלצידו ויועציו, אך

הכשרת מורים לבתי ספר תיכוניים ועד הרחבתה בשנת 1950 לבית הספר לחינוך של האוניברסיטה בראשות פרופ' אלכסנדר דושקין. ועדה זו, של המחלקה האוניברסיטאית היחידה להכשרת מורים לבתי הספר התיכוניים בארץ-ישראל ובראשית ימי המדינה, השפיעה רבות על שדה החינוך התיכוני והושפעה ממנו. היא פעלה בעידן שבו התרכזו היישוב והמדינה בראשיתה בחינוך העממי (היסודי), והחינוך התיכוני היה מצומצם ופרטי כחלקו הגדול, אך בתי הספר התיכוניים, בהנהגת שלוש הגימנסיות העבריות הראשונות, 'הרצליה' בתל אביב, 'העברית' בירושלים ו'הריאלי' בחיפה, הסכימו והפעילו תוכניות ליבה ובחינות בגרות לאומיות-ציבוריות.⁸ פרנקל, עוד בתפקידו כרקטור האוניברסיטה, היה גם יושב ראש הוועדה האוניברסיטאית ללימודי חוץ בשנים 1940-1949; בוועדה היו חברים נציגי הסנט והנהלת האוניברסיטה, נציגים של אגודות שוחרי האוניברסיטה ואנשי המרכז לתרבות של ההסתדרות הכללית. תפקידה היה ללוות את השכלת המבוגרים ברחבי הארץ בהרצאות מטעם האוניברסיטה בשיתוף ההסתדרות – פעילות שטיפח בובר, שהיה אז פרופסור לסוציולוגיה באוניברסיטה העברית (לאחר הקמת המדינה שינתה הוועדה את שמה לוועדה להשכלת עם, ברוח חזונו ופועלו של בובר בתחום זה).⁹ שותפויות בין אקדמיה לשדה, המכוננות עמיתויות, הן נושא מחקר נפוץ ומתפתח בתחום החינוך הגבוה בישראל ובעולם; מחקר היסטוריו-חינוכי על מכלול עשייתו האקדמית-חינוכית של פרנקל

8 'דרור, כלים שלובים בחינוך הלאומי: הסיפור הציוני, ירושלים תשס"ח, עמ' 232-235.

9 ד' זליקובסקי, 'מרטין בובר והשכלת-העם: רעיון בית הספר הגבוה לעם והגשמתו בבית המדרש למורי-עם בירושלים', דור לדור, לב (תשס"ח), עמ' 67-90.

10 ר' אשבל, כי מציון תצא תורה: תולדותיהם ותרומתם של מדעני האוניברסיטה העברית בירושלים במשך

שישים ושש שנה (1925-1991), ירושלים תשנ"ב.

11 א' בלאט, דיוקן וקתדרה: במחיצתם של אנשי הגות ומדע, א, ירושלים תשנ"א; ב, ירושלים תשנ"ג; ג, תל אביב תש"ס.

12 ד' שוורץ (עורך), אוניברסיטת בר-אילן מרעיון למעש, א: אבני דרך ותולדותיהן של מחלקות, רמת גן תשס"ו; ב: משנתם המחקרית של חוקרים ומייסדים, רמת גן תשס"ו.

מהתוספות הביבליוגרפיות שהבאתי בשולי סקירה זו באשר לאישים שדנתי בהם, וכוחי עבודת הדוקטור המקיפה של עפרה מייטליס על דוד ילין משנת תשס"ט,¹⁴ שחסרה בערך על ילין. יש במתכונת האחידה של ערכי הספר יתרון, ואין צורך לכלול בלקסיקון רשימה ביבליוגרפית ארוכה מדי, אך ניתן להיעזר במחקרים כאלה כדי להימנע מטעויות ומאי דיוקים מיותרים, ובהנחה שיש מהם שמקיפים מקורות רבים נוספים כדאי היה לשקול את שילובם ברשימת המקורות. הליקויים המעטים הללו אינם גורעים מערכו הכולל של הלקסיקון החשוב שלפנינו, שהפוטנציאל המחקרי הרב שבו הודגם לעיל. ספר זה מוסיף הרבה למדף החסר של ספרי תולדות החינוך הגבוה בישראל,¹⁵ משלים את שלושת הכרכים שקדמו לו ב'מפעל תולדות האוניברסיטה העברית', והוא מופת לסוגה המחקרית לקסיקון אישים מן האקדמיה, שמן הראוי שייכתבו בה ספרים גם באשר למוסדות אקדמיים אחרים בישראל.

הספר איננו מחקרי אלא תיעודי ובחלקו אנקדוטי בלבד. ספריו של בלאט חשובים, כוללים מידע רב, לרבות חלק מחיבוריהם העיקריים של החוקרים הנסקרים, אך סגנונם עיתונאי, וחסרה בהם הערכה של עמיתים על תרומת האישים הללו לתחומם. רק הספר שערך שוורץ דומה ל'ספר האישים' שחיבר וערך זלצר. מתכונת דומה של כתיבה מחקרית על הוגים וחוקרים מובילים, כתיבה מעמיקה ומסכמת הכוללת הפניות למקורות משל האישיה הנדונה ועליה, ניתן למצוא למשל בספרי יען כוללים, כלל-עולמיים, כגון בתחומי החינוך והסוציולוגיה.¹³ לסיום סקירה זו אעיר שיש בספרו של זלצר מעט אי דיוקים, לדוגמה בקורותיהם ובפועלם של ששת האישים שנסקרו לעיל, ובדומה לכך תמוה למשל שבכרכים על פרנקל ועל בובר לא נזכר ששניהם עסקו יחד בהשכלת עם, כל אחד ממקומו שלו. יתרה מזאת, בערכים מסוימים חסרה הסתמכות על מחקרים קלסיים ועדכניים כאחד, שזלצר ויועציו אמורים היו להכיר; כאלה הן חלק

14 ע' מייטליס, 'דוד ילין – ביוגרפיה: לשאלת המעבר מחברה משכילית מתונה לחברה הלאומית החדשה', עבודת דוקטור, אוניברסיטת בראיילן, תשס"ט. העבודה פורסמה בגרסה מעובדת: הנ"ל, בדרך האמצע: דוד ילין – סיפור חיים (דוד לרור, מח), תל אביב תשע"ה.

15 י' דרור, 'אוניברסיטת בראיילן ותולדות החינוך הגבוה בישראל בכלל', דוד לרור, מד (תשע"ג), עמ' 501-506.

13 J.A. Palmer (ed.), *Fifty Major Thinkers on Education: From Confucius to Dewey* (Routledge Key Guides), London & New York 2001; idem (ed.), *Fifty Major Thinkers on Education: From Piaget to the Present* (Routledge key guides), London & New York 2001; J. Scott (ed.), *Fifty Key Sociologists: The Contemporary Theorists* (Routledge Key Guides), London & New York 2007